

Hagyományos szakszótár és a tanulói szakszótár közötti különbség bemutatása egy készülő logisztikai szótár példáján keresztül

Presenting the differences between traditional professional dictionary and learner's professional dictionary through the example of a logistic dictionary currently under edition

Dr. Kriston Renáta*

ABSTRACT:

In the study I intend to show the material differences between ordinary professional dictionaries and learner's professional dictionaries. This will be effectuated through a specific example, because in the frame of the project TAMOP-4.2.1.B-10/2/KONV-2010-0001 I have the opportunity to implement in practice the concepts of learner's dictionary researched in my thesis, through the edition of a logistic dictionary. Hereby I focus on aspects that help to differentiate between each other, and I use the scheduled entries of the dictionary to demonstrate the differences between the two sorts of work. These are not only to be found in the construction or in the microstructure of each entry, but also effect the macro- and microstructure of the dictionary.

1. BEVEZETÉS

Jelen tanulmány megírásának az a célja, hogy bemutassam: A „hagyományos” szakszótárak nem minden esetben felel(het)nek meg a célzott használók igényeinek, így esetükben nem mindig beszélhetünk a felhasználóbarát jelleg érvényesüléséről. A tanulói szakszótár egy új szótártípusnak számít, melynek kezdeményeit a doktori disszertációmban dolgoztam ki a turizmus szakterületén. Fontosnak tartottam kiemelni, hogy egy majdan megvalósuló tanulói szakszótár szerkesztői között legyen lexikográfiai és didaktikai szakember, illetve az adott szakma képviselője, jó ismerője. A tanulói szakszótár koncepciójának a kidolgozása során a fenti három szerepkört egyszerre én képviseltem, hiszen lexikográfiaiából doktoráltam, végzettségeimet tekintve pedig tanár, illetve idegenforgalom és szálloda szakos közgazdász vagyok. A gyakorlatban a tanulói szakszótár mégsem a turizmus, hanem a logisztika szakterületén valósul meg elsőként, melyet a TAMOP-4.2.1.B-10/2/KONV-2010-0001. jelű projekt tesz lehetővé. A szakmai segítséget pedig a Miskolci Egyetem Anyagmozgatási és Logisztikai

Tanszék kitűnő oktatóitól kapom. A hely szűkössége miatt itt azokra a főbb pontokra térek ki, melyek megkülönböztetik a hagyományos szakszótárt a tanulói szakszótártól, illetve a tervezett logisztikai szótár próbaszócikkeinek a segítségével azt mutatom be, hogy milyen eltérések tapasztalhatóak a két szótártípus között. Ezek nem csupán a szócikkek felépítésében, vagyis a mikrostruktúrában mutatkoznak meg, hanem kihatnak a szótár makro-, illetve mediostruktúrájára is.

2. A SZAKSZÓTÁRAKRÓL

A szakszótárak tipológiájáról nagyon részletes képet kapunk FELBER H., SCHAEDELER B. (1999) tanulmányában, ahol számos jellemzőt sorolnak fel – ezen jellemzők alapján a szakszótárak különböző típusait különíthetjük el. Így beszélhetünk – a teljesség igénye nélkül – általános szakszótárakról, ahol a címszavak vagy követik a szaknyelvi normát vagy nem; aztán egy-, kétnyelvű, illetve többnyelvű szakszótárakról; az elrendezést figyelembe véve alfabetikus, illetve nem alfabetikus szakszótárakról stb. Jelen esetben arra kívánok rávilágítani, hogy a fenti tulajdonságok alapján milyen szakszótárak képzelhetőek el a logisztika szakterületén belül, ha nem a célzott használói kört vesszük figyelembe, hanem a szótártipológiából indulunk ki. Ehhez két szócikket mutatok be, melyek könnyen bekerülhetnének egy hagyományosnak tekintett szakszótárba: Az egyik egy egynyelvű logisztikai szótárból származhat (lásd 1. ábra), a másik egy kétnyelvű logisztikai szótárból (2. ábra).

Gabelstapler der, -s, - ~ als auf dem Boden nicht auf Schienen fahrendes Fördermittel gilt als Flurförderzeug im Sinne der VDI-Richtlinie 3586 [VDI3586], ~ besteht aus einem an drei oder vier Punkten aufgehängten, häufig ungedeckt gestützten Fahrzeugkörper, einem daran meist neigbar angebrachten, durch Hubzylinder teleskopartig ausfahrbaren Hubgerüst und dem in ihm geführten Hubschlitten nebst Gabeln oder anderen Anbaugeräten etc.

1. ábra: Gabelstapler mint címszó egy feltételezett egynyelvű német logisztikai szakszótárból

* egyetemi adjunktus, Miskolci Egyetem Német Nyelv- és Irodalomtudományi Tanszék

2. ábra: Gabelstapler mint címszó egy feltételezett kétnyelvű német-magyar logisztikai szakszótárból

A lemma mindkét esetben ugyanaz a logisztikai terminus, és mindegyiknél a német jelenik meg kiinduló nyelvként.

3. A TANULÓI SZAKSZÓTÁR BESOROLÁSA

A tervezett logisztikai tanulói szakszótár koncepciójának a bemutatása előtt fontos szót ejteni magáról a tanulói szakszótárról mint új szótártípusról. Kezdeményeit a doktori disszertációmban (KRISTON 2009) dolgoztam ki egy többnyelvű turisztikai szakszótár kapcsán. Itt vetődött fel először annak a gondolata: Ha az idegen nyelvi szaknyelvet tanulók képviselik a célzott használói csoportot (elsődleges használói csoport), akkor a szakszótár struktúráját is ehhez kell igazítani. Ez a „hagyományos” szakszótárakhoz képest jelentős változtatásokat követel mind a makro-, mind a mikro- és mind a mediostuktúrában is. A tanulói szakszótár a szakszótárak altípusa, nevezhetjük az egynyelvű és a többnyelvű szakszótárak kombinációjaként. Az elsődleges funkciót tekintve inkább az egynyelvű szakszótárak közé sorolható, ezen belül – a célcsoport szemszögéből – a kiinduló nyelv mindig valamilyen idegen nyelv (vagyis idegen nyelvű egynyelvű szakszótár). Abból indultam ki, hogy a célzott használók anyanyelvükön tisztában vannak a szaknyelvi fogalmakkal, idegen nyelven viszont nehézséget okoz azok megfogalmazása. Másodlagos, illetve kiegészítő funkciója van az ekvivalensek szerepeltetésének, az anyanyelvi ekvivalens egyrészt szolgálhatja a már meglévő tudás „megerősítését” és természetesen tanulói funkciója is lehet. (Ha a célzott használó eddig nem volt tisztában a címszó célnyelvi - jelen esetben anyanyelvi - megfelelőjével, akkor ezt most megismerheti/megtanulhatja.) Az egyéb ekvivalensek elhelyezése annak függvénye, hogy az adott szaknyelvben melyik nyelv domináns, pl. ha az orvosi szaknyelvben a latin, akkor egy német kiinduló nyelvű magyar anyanyelvűek számára készülő tanulói szakszótárban a magyar nyelvű ekvivalens mellett megjelenik/megjelenhet a latin nyelv. Az egyéb – nem anyanyelvi - ekvivalensek szerepeltetése is a tanulói funkciót erősíti. Érdemes itt kitérni a tanulói funkcióra, hiszen értelmezése jelentősen kihat a szótár struktúrájára: A tanulói funkció a rendszerben való gondolkodást és tanulást kívánja elősegíteni, a szótári adatok elrendezése is ezt támogatja. (Pl. Az idegen nyelvi jelentésmagyarzatok után állnak az ekvivalensek, ezáltal a címszóhoz tartozó definíción

kívül az anyanyelvi és egyéb, szótárban szereplő megfelelő is elsajátítható.)

4. A TANULÓI SZAKSZÓTÁR ELNEVEZÉS

A tanulói szakszótár elnevezés tölem származik (KRISTON 2009), mely meghonosodni látszik a magyar szakirodalomban (l. FATA 2009, 2010, 2011). Nem úgy a német megfelelője, melynek a Lerner-Fachwörterbuch nevet adtam a (németül készített) PhD-értekezésemben. FATA (2010, 2011) ehelyett a fachliches Lernerwörterbuch vagy Lernerwörterbuch für Fachsprachen elnevezéseket használja a német nyelvű publikációiban. A doktori disszertációmban helyszűke miatt nem volt lehetőség annak tisztázására és bemutatására, hogy a számtalan lehetséges változat közül miért is a Lerner-Fachwörterbuch-ra esett a választásom.

Véleményem szerint a Lerner-Fachwörterbuch elnevezés fedi leginkább azt a tartalmat német nyelven, melyet a nyelvtanulóknak (szakmai idegen nyelvet tanulóknak) szánt szakszótárral ki akartam fejteni. Hiszen a szótár elsődlegesen egy szakszótár, vagyis az elnevezésben mindenképpen szerepelnie kell a Fachwörterbuch szónak, melyet a fenti két javaslat (l. fachliches Lernerwörterbuch, Lernerwörterbuch für Fachsprachen) egyike sem tartalmaz. A szakszótár funkciói közül a legfontosabb a tanulói funkció, ennek is meg kell jelennie az elnevezésben. Vagyis két lehetőség maradt: Fachwörterbuch für Lernende vagy Lerner-Fachwörterbuch. Az első elnevezést azért vettem el, mert megtévesztő lehet: Ennek alapján ugyanis a szakszótár célcsoportját teljesen leszűkítenénk a tanulókra. A második változatban amellett, hogy szerepel a tanulói funkció is, nem korlátozzuk a használói kört (kizárólag a szaknyelvet tanulókra).

5. A TANULÓI SZAKSZÓTÁR KRITÉRIUMAI

Fontos kitérni arra, hogy számomra mely kritériumoknak kell teljesülnie ahhoz, hogy egy szótárt tanulói szakszótárnak nevezünk. Egy másik, korábbi tanulmányban (KRISTON 2012) bővebben tárgyaltam a tanulói szakszótárral kapcsolatos elvárásaimat, így álljanak itt összegzésként az általam fontosnak tartott kritériumok. Vagyis az új szótártípus bármely nyelv viszonylatában megjelenhet, ha célkitűzései megegyeznek az alábbiakkal:

- A tanulói szakszótár elsődlegesen az idegen nyelvi szakszókinccs elsajátításához nyújt segítséget, ezért struktúrájában is ehhez alkalmazkodik – vagyis előtérbe kerülnek a didaktikai szempontok (pl. definíciók, ekvivalensek megadásánál; magyarázatokban;

függelékben stb.). Elképzelhető egy olyan törekvés is, ahol az anyanyelvi szakszókincs elsajátítása a cél, ebben az esetben mind a kiinduló nyelv, mind a célnyelv az anyanyelv, a módszertani szempontok hangsúlyozása azonban itt is jelen van.

- A szótár valamely tudományág szaknyelvi elemeit tartalmazza címszóként (pl. szakszavak, terminus technicusok, állandósult szókapcsolatok), a címszóhoz az adott (idegen) nyelven definíció, illetve jelentésmagyarázat társul.
- A definíciót, illetve jelentésmagyarázatot – ha az didaktikai szempontokat követ - ábrák is szemléltetik.
- Az elsődleges szótárhasználói célcsoport feltételezett szakmai és idegen nyelvi kompetenciája döntően befolyásolja a szótári koncepciót. Előbbi a szócikkszerkezet felépítése, az információs kínálat mélysége és szélessége szempontjából, míg utóbbi a nyelvek száma, a nyelvi irány és a címszókiválasztás vonatkozásában.
- Már a korpusz összeállításakor figyelembe kell venni a készítendő szakszótár felhasználói célcsoportjait és azok szükségleteit. Az alszakterületenkénti egyes alkörpuszokat tankönyvek és szakkönyvek megfelelő fejezetei alkotják.
- Az alfabetikus címszóállomány ellenére az összetartozó fogalmakat keresztutalások kapcsolják össze.
- A tanulói szakszótár lehet aktív és passzív szótár, a célzott felhasználók és a használói cél függvényében. Aktív szótár esetén a kiinduló nyelv a felhasználó anyanyelve, a jelentésmagyarázat és az ekvivalensek viszont idegen nyelven szerepelnek. Egy passzív tanulói szakszótárban a kiinduló nyelv egy idegen nyelv, a jelentésmagyarázat is idegen nyelvű, míg az ekvivalenseket (ha csak egy van) a használó anyanyelvén adjuk meg. A fentiekben már utaltam a több ekvivalens szerepeltetésére, itt nem térek ki rá részletesen.
- A szótár számos mellékletet tartalmaz, amelyek metanyelve a célzott használók nyelvi tudásszintjétől függ: B2 szintnél és a fölött mind aktív, mind passzív szótár esetén az adott idegen nyelven fogalmazzuk meg a mellékletben szereplő információkat, B2 szint

alatt viszont a célzott felhasználók anyanyelvén (is).

6. A LOGISZTIKAI TANULÓI SZAKSZÓTÁR CÉLCSOPORTJA

A tanulói szakszótár teljes struktúráját a célzott felhasználók igényeihez igazítjuk, így elengedhetetlen a célcsoport rendkívül pontos és aprólékos meghatározása. Az elsődleges célcsoportot mindig azt adott szaknyelvet tanulók (pl. egyetemi/főiskolai hallgatók, szakemberek) teszik ki, ahol mindig rögzíteni kell a célzott felhasználók idegen nyelvi kompetenciáját. Náluk azt is feltételezzük, hogy az anyanyelvükön tisztában vannak az alapvető szaknyelvi fogalmakkal. A másodlagos célcsoport ennél bővebb, a használók közé sorolhatjuk az adott szaknyelvet oktató (nyelv)tanárokat, illetve az érdeklődő laikusokat. A tolmácsok és a fordítók azért nem tartoznak a logisztikai tanulói szakszótár célcsoportjába, mert náluk a kereső funkció kerül előtérbe, a tanulói funkció csupán kiegészítő elem lehet. (Nehezen tartom elképzelhetőnek, hogy egy fordító egy határidős fordítás elkészítésekor időt és energiát szánna a „tanulásra”). Ennek alapján kijelenthetjük, hogy más szótárstruktúrát követel egy tanulóknak, és mást egy fordítóknak, tolmácsoknak készülő szakszótár. A szótári funkció(ka)t tekintve azonban arra törekszünk, hogy valamennyi felhasználói szituációban alkalmazni lehessen a tanulói szakszótárat, lásd pl. keresésnél, tanulásnál, esetleg fordításnál, tolmácsolásnál stb. Mivel a tanulói funkció a primér funkciók közé tartozik, a fordítói funkció pedig szekundér funkció, ezért a szótári adatok elhelyezése is ezt a sorrendet követi: A jelentésmagyarázatok után adjuk meg az ekvivalenseket. Fordított esetben (primér funkció: fordítói, szekundér funkció: tanulói) az ekvivalensek után szerepelnek a jelentésmagyarázatok. Azért próbálunk valamennyi felhasználói szituációnak megfelelő szakszótárat szerkeszteni, hogy a használóknak csak egyetlen szakszótárat kelljen beszerezniük (amelyben vélhetően a keresések többségéhez találat is társul). Álljon itt szemléltetésképpen egy próbaszócikk a tervezett logisztikai tanulói szakszótárból, a címszó szintén a 'Gabelstapler', melyre már az előbbiekben kidolgoztunk egy-egy szócikket (lásd 1. ábra, 2. ábra). A különbség a szócikkek között észrevehető: Jelen esetben (lásd 3. ábra) a címszó után közvetlenül egy jelentésmagyarázat szerepel német nyelven, melyet magyar nyelvű ekvivalensek követnek. A logisztikában fontos szerepet kap az angol nyelv, így az angol megfelelőket is megadjuk a szótárban. A szócikk végén két kollokáció is szerepel, szintén magyar és angol ekvivalensekkel.

Gabelstapler der, -s, - <fn> ~ ist ein Flurförderzeug, das insbesondere zum Heben und Bewegen von Paletten eingesetzt wird; das kennzeichnende Merkmal liegt darin, dass die Last außerhalb der Radbasis aufgenommen und verfahren wird U: homlok villás targonca, emelővillás targonca E: forklift truck ♦ dieselbetriebener ~ U: dízelüzemű homlok villás/emelővillás targonca E: diesel-fuel driven forklift ♦ elektrobetriebener ~ U: elektromos meghajtású homlok villás/emelővillás targonca E: electric forklift

3. ábra: Gabelstapler mint címszó egy tervezett német-magyar-angol logisztikai tanulószótárból

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

"A bemutatott kutatómunka a TÁMOP-4.2.1.B-10/2/KONV-2010-0001 jelű projekt részeként az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg"

IRODALOM

- [1] Arnold D., Furmans K., Isermann H., Kuhn A., Tempelmeier H. (2008): Handbuch Logistik. 3., neu bearbeitete Auflage. Springer-Verlag. Berlin, Heidelberg
- [2] Blocher C., Rupper P. (1993): Unternehmenslogistik: Ein Handbuch für Einführung und Ausbau der Logistik in Unternehmen. 3. Auflage. Zürich
- [3] Fata, Ildikó (2009): Egy német-magyar gasztronómiai szótár tervezete, avagy szótárrecenzió helyett. In: Fábíán, Zs. (szerk.): Szótárírás és szótárírók. Budapest: Akadémiai Kiadó, 175-193. (= Lexikográfiai Füzetek; 4.)
- [4] Fata, Ildikó (2010): Zum Konzept eines zweisprachigen Lernerwörterbuches der Gastronomie. In: Beiträge der II. Germanistischen Konferenz: Interdisziplinarität in der Germanistik. Annäherungen in der Literatur-, Sprach- und Kulturwissenschaft. Miskolc, 11.27 - 11.28. 2009. Universität Miskolc. (= PUBLICATIONES UNIVERSITATIS MISKOLCINENSIS SECTIO PHILOSOPHICA, TOMUS XV. – FASCICULUS 3.), 233-245.

[5] Fata, Ildikó (2011): Chancen und Perspektiven eines neuen Wörterbuchtyps: Das zweisprachige Lernerwörterbuch für Fachsprachen. In: HERMES. Journal of Language and Communication Studies 46, 119-137.

[6] Felber H., Schaefer B. (1999): Typologie der Fachwörterbücher. In: Hoffmann, Lothar/Kalverkämper, Hartwig/Wiegand, Herbert Ernst (Hgg.): Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft. 14. Fachsprachen: ein internationales Handbuch zur Fachsprachenforschung und Terminologiewissenschaft = Languages for special purposes Band 14.2. Berlin/New York: de Gruyter. 1725-1743.

[7] Kriston R. (2009): Egy háromnyelvű, német-magyar-angol turisztikai tanulói szakszótár koncepciójának a bemutatása - Javaslatok új szakszótárak koncepciójának kidolgozásához (PhD-értekezés, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar. Budapest

[8] Kriston R. (2012): Egy készülő többnyelvű logisztikai tanulói szakszótárról. XXVI. microCAD Nemzetközi Tudományos Konferencia, Miskolc

[9] Machado N.I.C., Illés B., Glistau E.: Methodenbank für die Logistikausbildung. In: Logistics Networks. University of Miskolc, 2004. ISBN 963 661 8, pp. 161-169

[10] Machado N.I.C., Illés, B., Glistau, E.: E-Methoden für die logistische Ausbildung. COMEC-2004 (09.-11.11.2004), Universidad Central "Marta Abreu" de Las Villas / Universität Otto-von-Guericke-Magdeburg. ISBN 959-250-147-5

[11] Ziemer D., Glistau E., Illés B.: Entwicklung einer Open-Source-Planungsplattform für die Logistikausbildung; In: Logistik an der Universität Miskolc - Aktuelle Logistikforschung. Magdeburger Schriften zur Logistik; Magdeburg; LOGiSCH; Heft 13; ISSN 1436-9109; 2003; pp. 3-11